

Відгук

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Васяновича Григорія Петровича на дисертаційне дослідження Микитюка Володимира Ільковича «Педагогічна концептосфера Івана Франка: історія і сучасність», поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історії педагогіки

Сучасний стан розвитку українського суспільства, його безпеки й надійної оборони потребує значного посилення уваги до питань осягнення минулого, а, водночас, до об'єктивної оцінки історичного досвіду, наукових концепцій, ідей, прагнень видатних наших співвітчизників. Аналіз спадщини минулого збагачує вітчизняну науку, уможливорює прогнозування її майбутнього. Піклуючись про вшанування українських мислителів, культурно-освітніх діячів, педагогів, Кабінет Міністрів України прийняв спеціальну Постанову №510 від 20 квітня 1998 року, в якій наголошується на необхідності проведення урочистих читань, конференцій, присвячених видатним українським педагогам, організації зустрічей фахівців, учених зі студентами, вчителями, батьками, щоб привернути увагу до проблеми розвитку української педагогічної думки; висвітлення в науково-методичній і громадсько-політичній пресі творчої спадщини представників української педагогічної думки, праці яких ще недостатньо залучені до сучасного освітнього процесу. Безсумнівно, що постать Івана Франка давно вже представлена в філософській, літературній, психолого-педагогічній думці, водночас зазначимо, що у такому контексті, який нам репрезентує докторант В. І. Микитюк, ми зустрічаємося з його доробком уперше. Надзвичайно вартісною, на наш погляд, є проекція ідей великого Каменяра на сучасний розвиток освіти і педагогічної науки в Україні, що актуалізує обрану тему дослідження. У цьому сенсі представлена праця є цілком доцільною, вона є на часі, а тому має як теоретичну, так і практичну значущість. Отже, можна констатувати, що

наявними є об'єктивні і суб'єктивні чинники обґрунтування автором ідеї педагогічної концептосфери Івана Франка на основі тісного взаємозв'язку минулого і сучасності, що, безумовно, відповідає паспорту спеціальності обраного дослідження.

Теоретико-методологічна основа дисертаційного дослідження науково обґрунтована, вона базується на засадах гуманітарної, соціокультурної філософії освіти, яка формує і спрямовує світогляд особистості на усвідомлення людини як вищої соціальної і духовної цінності, здатної у духовно-моральному вимірі ставитися до іншої людини за християнським етичним імперативом: «Стався до іншої людини так, як би ти хотів, щоби вона ставилася до тебе».

Відповідно до цього теоретико-методологічного положення системоутворювальним ядром загальної й професійної освіти майбутніх педагогів є не стільки набуття певних професійних знань, умінь, навичок, скільки формування цілісної особистості, її почуттєвої, розумової й вольової сфер у вияві їхньої діалектичної єдності.

Найбільш суттєві результати рецензованого дослідження.

Науковий апарат дослідження В. І. Микитюка відповідає вимогам до такого роду робіт і є достатнім для розв'язання всіх поставлених завдань, окреслених дисертантом. Автор чітко визначає мету, предмет, об'єкт, завдання дослідження, що позитивно позначилося на здійсненні наукового пошуку, обґрунтуванні положень дисертації в цілому. Така логіка є послідовною, відповідає науковій проблемі праці та спрямована на її системне розв'язання. До того ж, зауважимо, що дослідження є інтердисциплінарним, у ній домінує «педагогічний та літературний досвід із багатогранної палітри наукових зацікавлень І. Франка» (автор), що значно підсилює її наукову доцільність та новизну.

Отже, дисертант :

1. На високому науковому рівні охарактеризував такі ключові поняття: «освіта», «історія освіти», «аксіологія освіти», «літературна освіта», «теорія педагогіки», «методика навчання української літератури», «шкільна лектура», «текстоцентризм» та ін. Зазначимо, що ця характеристика здійснена в широкому гуманітарному контексті – філософському, культурологічному, правовому, психологічному та педагогічному. Позитивним, на наш погляд, тут є те, що автор належним чином застосовує аналітико-критичний, системний, аксіологічний, культурно-освітній, функціональний та історико-логічний підходи. Це дозволяє йому подивитися на окреслену проблему у широкому контексті сучасної освіти, оскільки сьогодні посилюється необхідність залучення середньої і вищої школи до європейського освітньо-наукового та культурного простору зі збереженням і вдосконаленням досвіду та пріоритетів національної педагогічної системи. Тим самим, окреслені підходи та ключові поняття у дослідженні виконують вагомую методологічну роль.

До цього варто додати, що дисертант чітко, сутнісно визначає головні педагогічні концепти Івана Франка, дає їм розлогу наукову характеристику на основі аналізу надзвичайно широкого комплексу наукових джерел, передусім – першоджерел, які безпосередньо стосуються предмета, об'єкта і завдань дослідження (текстів Івана Франка з філософської, соціологічної, культурологічної, психолого-педагогічної тематики та ін.). Для дослідження докторського рівня, а саме таким є наукова робота В. І. Микитюка, важливим є застосування філософсько-інтерпретаційних наукових тактик (герменевтична, феноменологічна, екзистенційна, синергетична, компаративістична та ін.), які становлять єдине ціле і взаємодоповнюють одна одну.

Автор ґрунтовно досліджує періодизацію вивчення та рецепції педагогічної концептосфери Івана Франка, і це також слід віднести до його наукового здобутку. Натомість зазначимо, що тут здобувачеві іноді,

(кажучи філософською мовою), важко перейти від загального до особливого. Наприклад, характеризуючи другий період, мабуть доцільним би було більш рельєфно показати, чим сутнісно відрізняються дві означені «магістралі» досліджень проблем франкознавства в окупованих Росією і Польщею частинах України, хоча, безумовно, на загальному рівні це представлено. Що ж стосується четвертого періоду (с. 68 - 71), то за останні півтора року цей складник періодизації дещо змінився, а тому сучасне педагогічне франкознавство потребує свого подальшого структурування та систематизації.

Позитивним у дослідженні є і те, що автор не приховує надто важливого факту, а саме: педагогічні ідеї Івана Франка тривалий період належним чином не були затребувані в українській педагогіці, а деякі з них перекручувалися, «підтасовувалися» під відповідну політичну ситуацію, більше того – сьогодні добре відомо, що значну кількість праць І. Франка з педагогічною проблематикою донедавна було вилучено з наукового обігу, купюровано чи зовсім заборонено... Чи варто ж говорити про те, що це все шкодило педагогіці, освіті в цілому... Тому цілком слушною є формула, на яку опирається автор: «назад у майбутнє». Ця формула нехай гіпотетично, але все-таки дає можливість зробити припущення, що в освіті і науці багато чого б відбувалося інакше, якби творчий доробок генія був своєчасно, фундаментально вивчений і зреалізований в освітньо-науковій сфері, адже освітня доктрина українського мислителя була уже на той час виключно проєвропейською, демократичною, гуманістичною.

2. Виходячи із теми дослідження, автор науково обґрунтував трансформацію світоглядних і педагогічних поглядів Івана Франка, яка тривала майже усе його свідоме життя. Саме це, на наш погляд, якнайкраще характеризує вдумливого, справжнього науковця, яким був Іван Франко: він ніколи не зупинявся у своєму розвитку, намагався йти в ногу з життям і значно випереджувати його. Відтак цілком зрозуміло, що погляди вченого постійно еволюціонували: від філантропізму,

антропологізму, позитивізму до екзистенціалізму, прагматизму й гуманізму, а також ідей представників «нової школи» тощо. Однак, на наш погляд, є потреба подальшого вивчення трансформації європейських освітніх ідей на українському ґрунті, зокрема треба здійснити компаративістичний аналіз педагогічної парадигми Івана Франка і Джона Д'юї. Ця проблематика – педагогічний прагматизм – також потребує більш детального і широкого осмислення.

Водночас, як слушно доводить автор дисертації, Іван Франко незмінно дотримувався концепції людини, основ її буття, серцевину якого становили реальна свобода, пошуки соціальної й індивідуальної справедливості, духовно-моральних цінностей і смислів. Якщо сказати на сучасний лад, то Іван Франко стояв на позиції меритократичного суспільства, у якому перші місця в суспільстві мали б посідати люди не за принципом наявності «товстого гаманця», «золотого тільця», «кумівства» або ж особистої відданості, як діється у нас, на жаль, до сьогодні, а справжня еліта – люди з високим рівнем знань і високих духовно-моральних цінностей. Тому так активно Іван Франко стояв за побудову нового університету, нової школи, у яких би домінували не рутинна схоластика, не чужинецьке, а своє, рідне, українське, національне. Тим більше, що витoki цієї ідеї мислитель знаходив у працях Г. Сковороди, П. Юркевича, М. Шашкевича, Т. Шевченка, а ще раніше – вони частково обґрунтовувалися мудrimi представниками братств, Києво-Могилянської академії та ін. Можливо, цьому аспектові проблеми авторові слід було б приділити дещо більше уваги.

3. Вартісним у виконаному дослідженні є аналіз ціннісно-смиислової сфери педагогічної прози Івана Франка. Виклад автором цієї проблеми однозначно засвідчує, що вчений не сприймав консервативного, репродуктивного способів навчання і виховання особистості, якібули панівними у тогочасній освіті. Ці способи, як відомо, ґрунтувалися на «зубрячці», бездумному заучуванні тих чи тих положень, законів,

принципів, а тому мислитель мав повне право називати таку педагогіку «цвинтарною», як таку, що гальмує нормальний розвиток особистості. На противагу їй, Іван Франко пропонував педагогіку творчості, думання, «стереометричності», дієвості, яка в своїй основі несе потужний культурологічний заряд, прагнення до усього розумного, чуттєвого і вольового. Тобто, передбачає всебічний і продуктивний розвиток дитини. Зазначимо, що за сучасних умов рішуче і справедливо критикували «цвинтарну педагогіку» академіки І. Зязюн, С. Гончаренко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, Г. Філіпчук, В. Скотний та інші видатні українські педагоги. Натомість, правду кажучи, вона все ще, нехай напівмертвим корінням, але подекуди тримається й досі...

Тогочасна школа в австро-угорській імперії у працях Івана Франка справедливо постає не лише сполонізованою, але й румунізованою, мадяризованою, онімечченою. Отже, такою, що вимагала докорінних змін у руслі націоналізації, здобуття невід'ємного права бути українською. На наш погляд, автор дисертаційної праці робить слушний висновок про те, що коли Іван Франко писав гострокритичні статті проти польських письменників і педагогів, то робив він це не з огляду протидії «культу» всього польського, а з чину і «культу» своєї культури, шкільництва, національного і державного самовизначення. Водночас варте уваги і те, як доводить В. Микитюк, що Іван Франко не змальовував виключно «чорними» фарбами сучасну йому галицьку школу, у тому числі й навчання у Дрогобицькій гімназії. Вважаємо, що дискусійними у цьому аспекті можуть бути питання щодо принципів комплектацій шкільних програм та підручників з різних предметів навчання.

4. Одним із важливих питань дослідження є вияв стану і взаємодії учителів та учнів. Щодо реального правового стану і діяльності учителів, то автор на основі першоджерел доводить: учитель зазвичай потерпав від різного роду знущань і принижень з боку чиновництва, морального і духовного насилля та матеріальних злиднів. Отже, педагог був майже

цілковито залежною особою і часто-густо з низьким рівнем професійної культури. Тому Іван Франко активно втручався не лише в обговорення проблеми гідного статусу учителя в суспільстві, а й у питання його підготовки і кваліфікації, позитивно впливав на методологію навчання і національну позицію українських дидактів. Звідси стає цілком зрозумілим частотність та багатоманіття образу українсько-галицького інтелектуала у художніх текстах письменника, іншими словами – пошук ідеалу особистості вчителя. І він його знаходив в образі Міхонського, натомість «чорні» характери вчителів письменник подавав в образах Телесницького, Тарчаніна та ін.

Що ж стосується національних ідеалів та просвітницької діяльності взагалі, то, як доводить пошукувач, Іван Франко вважав, що ця діяльність має бути спрямована у свої «національні ворота», і саме на цій основі можна досягнути суб'єктності Україною у міжнаціональних процесах, сформувати активне, здатне мислити самостійно і діяти суб'єктно суспільство. Отже, згідно із слушною думкою автора, Франкова боротьба за українське шкільництво і в цьому пункті головно полягала в модернізації національної освіти. Водночас зазначимо, що і сьогодні пошук ідеалу вчителя залишається актуальною суспільною і психолого-педагогічною проблемою. Не меншою мірою це стосується і його соціального статусу. Безумовно, що в сучасній українській школі кардинально змінилися взаємовідносини в системі «учитель – учень», хоча і їх назвати ідеальними – важко, але школа – це живе життя, а в живому житті ідеального, на жаль, мало...

5. Позитивним у дисертаційному дослідженні є з'ясування автором позиції Івана Франка щодо вивчення і сприйняття учнем тексту художнього твору. Із контексту праці добре видно, що мислитель категорично заперечував підхід, згідно з яким, учень мав беззастережно прийняти усталену готову думку учителя. Вчений доводив, що навіть не у всьому правильне розуміння учнем тексту – це краще, ніж перший варіант,

оскільки найважливішим у процесі пізнання є власна думка, саме так формується суб'єктність особистості. Отже, Іван Франко у підходах до якості навчання постійно тяжів до текстоцентризму, він критично ставився до застарілої методології опанування матеріалу та форми його запису. Водночас Франко-педагог активно заперечував і так звану фетишизацію підручників. Підручник, на його думку, належним чином виконує тоді свою роль, коли не гальмує, а стимулює пізнавальну діяльність учня.

Вважаємо, що ця думка мислителя є особливо актуальною сьогодні, оскільки значна кількість підручників є настільки складними, що навчатися за ними майже неможливо. Дисертант науково викладає головні критерії підручникотворення згідно з поглядами Івана Франка, а також окреслює провідні підходи щодо створення навчальних програм, визначення методологічних напрямів сучасної методики викладання літератури, а також обґрунтовує основні вимоги до підготовки лектури тощо.

Натомість, на мою думку, дещо непереконливою і недостатньо аргументованою є теза автора про «революційність» у педагогічному дискурсі Івана Франка у статті М. Грушевського «Із лектури наших предків XI в.» у підрозділі 3.2. (с. 298 - 299) та у висновках до розділу на с. 320. З тексту дисертації та автореферату не зовсім зрозумілим є це твердження, яке належало б більш чітко з'ясувати і висвітлити.

6. У представленому дослідженні здійснено аналіз та викладено еволюцію Івана Франка-педагога на прикладі його рефлексій на всю сукупність освітянських і культурологічних проблем, які безумовно є вартісними і сьогодні. Особливо ціннісним у цьому аспекті є літературознавчий, текстологічний і видавничий доробок Івана Франка, введення вченим в загальнонаціональний простір Шевченкових творів та ін. Водночас, на нашу думку, подальшого розвитку та більш широкого педагогічного контексту вимагає дуже новаторська наукова проблема, яку майстерно окреслив Володимир Микитюк і частково проаналізував у підрозділі 4.3 «Іван Франко про вищу освіту: конструкти

західноєвропейського індивідуалізму та ліберальної університетської спільноти» (с. 384 - 411). У дисертації автор зосередився в основному на маловідомому широкому загалові факті із життя генія – листі-зверненні класика до студентів. Натомість, цю епістолу слід було б проаналізувати у загальному колі тодішніх суспільно-політичних, філософських та особистісних прикмет.

Джерельна база дослідження. У дисертації використано широкий комплекс наукових джерел (764 найменування, із них – 41 іноземними мовами), які виявилися достатніми для здійснення наукової праці з проблем загальної педагогіки та історії педагогіки.

Структура дисертації відповідає логіці наукового дослідження, послідовно розкриває основні завдання наукового пошуку автора. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані; основні його положення висвітлено у 72 одноосібних публікаціях.

Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації. У праці зроблені відповідні узагальнення, оформлені додатки, які можуть бути використані теоретиками і практиками професійної освіти. Усе це та інше становить наукову новизну праці, яка написана вишуканою сучасною українською мовою.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК :

Дисертаційне дослідження на тему «Педагогічна концептосфера Івана Франка: історія і сучасність» є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, яка має теоретичне і практичне значення для педагогічної науки, а її автор – Микитюк Володимир Ількович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

Професор кафедри гуманітарних дисциплін і соціальної роботи

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності,

доктор педагогічних наук, професор

Г. П. Васянович

Підпис професора Г. П. Васяновича засвідчую:

Проректор з науки Львівського державного університету

безпеки життєдіяльності, професор

А. Д. Кузик

11 грудня 2018 року.